

УДК 378.016:787

*Оксана Андрейко,
м. Львів*

ЕСТЕТИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ СКРИПАЛЯ

Аналізуються естетико-педагогічні проблеми формування виконавської культури скрипаля. Обґрунтовується інноваційний підхід до феномену музичної виконавської культури – мистецько-персоналізований, який розроблений на основі педагогічного забезпечення інтеграції індивідуально-духовної, соціальної та художньо-технологічної складових навчального процесу. Розкривається сутність тривимірної моделі

виконавської персоналізованої особистості скрипаля, яка охоплює вимір персонально-домінантних диспозицій особистості скрипаля, креативно-діяльнісний і виконавсько-досвідний виміри. Відповідно до розробленої моделі окреслюється три особистісно-фахові системи, які формують акмерівні виконавської культури скрипаля: естетико-ментальна, ціннісно-пріоритетна та технологічно-комунікативна.

Ключові слова: *індивідуальний виконавський стиль скрипаля, мистецько-персоналізований підхід, особистісно-фахові системи.*

У реалізації завдань гуманістичної трансформації освітньої парадигми у вищих навчальних закладах мистецької освіти важлива роль належить створенню теоретико-практичної бази формування фахової культури майбутніх митців. Фахово-культурний процес охоплює всі види засвоєння професійних знань: поінформованість, обізнаність, освіченість, компетентність, майстерність, мистецтво. Пріоритетним напрямком даного процесу виступає формування не лише висококваліфікованого спеціаліста, а й фахово-культурного митця, що означає становлення професіоналізму на ґрунті духовно-креативного, ціннісно-рефлексивного потенціалу особистості, що потребує розробки стратегії й тактики становлення фахової діяльності на вершинному – акмеологічному – рівні виконавської культури.

У працях, які досліджують проблеми музичної педагогіки вищої школи (Є. Абдуллін, О. Апраксина, Л. Арчажнікова, В. Муцмахер, Л. Рапацька, Г. Ципін), у тій чи іншій мірі вказується на необхідність удосконалення процесів самопізнання професійної діяльності музиканта, розуміння суті музичного навчання на ґрунті аналізу суміжних із музичною педагогікою наук. Однак вивчення літератури з досліджуваної проблеми виявляє, що формування виконавської культури музиканта в її системному теоретико-методичному аспекті ще не стало предметом спеціального дослідження.

У традиційних методиках формування виконавської діяльності скрипаля визначаються дві генеральні тенденції. Змістом першої з них є спрямування методичної думки на формування технічної майстерності фахівця й акцентування на надбанні досконалих технічних умінь і навичок (Е. Каміллеров, К. Флеш). Сутність другої тенденції пов'язана з пошуком методів досягнення правдивої автентичної виконавської інтерпретації змісту музичного

твору, тобто в даному випадку акцент переноситься з технічних на формування художніх умінь майбутнього інструменталіста (Г. Коган, О. Шульпяков). Залежно від того, яка тенденція домінує в навчанні, визначається стиль викладача, формується його педагогічна культура. Однак у глибині цих двох тенденцій криється особистість самого учня, якій притаманний свій індивідуально-пізнавальний комплекс, індивідуально-психологічні якості і яка розкривається або гине залежно від того, наскільки педагог пізнав той особливий ґрунт, який сприяє її досконалому фаховому розвитку. Таким чином, ядром, що б інтегрувало дві наведені тенденції, має бути наукове пізнання особистості майбутнього професіонала та створення системної методики, яка б могла орієнтувати навчання майбутнього музиканта на досягнення вершинних рівнів виконавської діяльності, формувати його особистісну виконавську культуру.

Аналізуючи здобутки сучасної інструментальної, зокрема скрипкової методики (М. Берлянчик, О. Станко, Е. Каміларов), констатуємо той факт, що здебільшого ця галузь виконавства акцентує свою увагу на розвитку вузькоспеціалізованої технічної бази скрипаля та формування художніх умінь відтворення змісту музичного твору без опори на дослідження задіяності особистісних чинників (конструктів) у музично-виконавському процесі. Це у свою чергу впливає на виявлення індивідуально-неповторних, персонально-особистісних властивостей скрипаля в його фаховій діяльності та в перспективі позбавляє становлення його як своєрідної виконавської особистості, від якої залежить рівень розвитку виконавської культури майбутнього митця [1].

Таким чином, *метою* даної статті стало дослідження феномену виконавської культури скрипаля на принципах взаємозалежності, взаємозв'язку між рівнями розвитку його особистісної та фахової культури.

У дослідженні процес становлення культури як індивідуально-діяльнісного феномену розглядається у філософському, психолого-педагогічному та мистецтвознавчому аспектах.

Філософське трактування культури як виду діяльності в дослідженні спирається на концепції екзистенціалізму, філософської антропології, зокрема культурологічній (Е. Ротхакер), педагогічній (О. Больнов) та персоналістичній антропології

(П. Боун, З. Боайтмен, М. Калкінс, В. Штерн, Е. Муньє), у яких людина є вищою духовною цінністю, творцем і носієм культури, якій притаманне прагнення до самовдосконалення. А культура розглядається як специфічна форма висловлення творчої відповіді особистості на виклик суспільства, як міру, стиль життя і спосіб орієнтації у світі [3].

Психолого-педагогічний аналіз культури ґрунтується на концепціях розвитку особистості у трансперсональній психології (А. Бандура, Р. Мей), теорії розвитку особистості українських учених І. Зязюна, І. Беха, Г. Костюка, В. Рибалки, Я. Цурковського. Суттєво-визначальним у дослідженні є праці щодо ціннісно-особистісного (Л. Виготський, Є. Бондаревська) та особистісно-культурного (І. Зязюн, О. Рудницька) спрямування, де пріоритетними у формуванні визначається націленість (прагнення) особистості до фахового самовдосконалення через ціннісно-регулятивно-креативні механізми становлення (В. Рибалка).

Дослідження *музично-виконавської культури* як різновиду мистецької культури спирається на аналіз праць із музичної естетики щодо розгляду музичного виконавства як культурного феномену (Е. Ганслік, Р. Ингарден, З. Лісса, Н. Корихалова, Г. Падалка), у яких обґрунтовується те, що система поглядів у галузі музично-виконавської проблематики в кожній конкретній період розвитку музичного мистецтва живиться трьома джерелами: вона є відображенням і осмисленням музично-виконавської практики; формується під дією певної музично-педагогічної установки; розвивається на фоні й під впливом тих чи інших загальноестетичних теорій [2].

Осмислення теоретичних і практичних засад формування виконавської культури скрипаля здійснено на основі аналізу теорії та методики визначних сучасних скрипкових шкіл (М. Берлянич, В. Григор'єв, Ш. Сузукі, К. Сасманхаузен, О. Шультяков, Ю. Янкелевич), в ході якого визначаються основні риси виконавської культури – єдність художнього та технічного, музично-виконавська творчість.

Естетико-філософське, психолого-педагогічне та інструментально-методичне осмислення культури в контексті музично-виконавського мистецтва стало підґрунтям для розробки інноваційного підходу формування означеного феномену, що

отримав назву *мистецько-персоналізованого*. В його основу покладено фундаментальну ідею, згідно з якою розвиток виконавської культури скрипаля базується на принципах взаємозв'язку, взаємозалежності між розвитком його особистісних властивостей і фахових умінь.

Сутність означеного підходу полягає у спонуканні студентів до фахового самоусвідомлення і творчого самовираження на основі педагогічного забезпечення інтеграції індивідуально-духовної, соціальної та художньо-технологічної складових навчального процесу. Мистецько-персоналізований підхід активізує процеси інтеріоризації («вростання») об'єктивних взаємовідношень (композитор-твір-виконавець) в інтрасуб'єктивні психічні властивості виконавця і на цьому ґрунті сприяє створенню якісно нових індивідуальних виконавських характеристик особистості скрипаля, що спонукають його до мистецького самотворення.

Мета застосування мистецько-персоналізованого підходу – залучення студентів-скрипалів до професійно-особистісного самовдосконалення, вершинним рівнем якого в галузі виконавського мистецтва є досягнення здатності до високохудожньої оригінальної інтерпретації музики. Мистецько-персоналізований підхід реалізується через диференціацію та аналіз особливостей виконавського досвіду скрипаля, його виконавських умінь і навичок, а також цілеспрямованої координації його мистецького розвитку шляхом поглибленої фіксації індивідуального мистецького потенціалу в процесі активізації чинників самопізнання, самооцінки, саморегуляції. Мистецько-персоналізований підхід дозволяє глибинно виявляти, прогнозувати, доцільно модифікувати та творчо розвивати комплекс індивідуальних музичних обдарувань скрипаля, від яких залежить успішність становлення своєрідності його виконавського стилю. Впровадження мистецько-персоналізованого підходу детермінується духовно-світоглядницькими характеристиками особистості виконавця, його психофізіологічними особливостями та специфікою музично-виконавської діяльності. Таким чином, мистецько-персоналізований підхід інтегрує два системотвірні чинники музичної педагогіки: систему формування музично-виконавської діяльності та систему розвитку виконавської

особистості і ставить за мету досягнення оптимального збалансування – гармонізації між ними.

Першочергове завдання мистецько-персоналізованого підходу полягає у формуванні інтегральної виконавської особистості скрипаля як суб'єкта виконавської культури, якій притаманна спрямованість до творчої виконавської самореалізації шляхом самоусвідомлення та самовдосконалення персональних диспозицій, домінантного комплексу соціально-індивідуально-психологічних особливостей, на ґрунті чого формується виконавська персоналізована особистість скрипаля, що творить індивідуальний виконавський стиль.

В аспекті даного підходу внутрішнє самовдосконалення, поглиблення, збагачення виконавської індивідуальності скрипаля досягається шляхом інтеріоризації інтерсуб'єктивних зв'язків між: виконавцем і твором, виконавцем і композитором, виконавцем і слухачем що віддзеркалюється в інтрасуб'єктній формі, на ґрунті чого формується художньо-значуща виконавська інтерпретація музичного твору. Все це складає музично-виконавську соціоструктуру, в якій формується виконавська персоналізована особистість скрипаля.

Отже, під виконавською персоналізованою особистістю розуміємо самоусвідомлюючу творчу особистість скрипаля, що здатна до поглибленого розвитку персональних музичних диспозицій через виконавське самопізнання, виконавське самооцінювання та виконавську саморегуляцію у процесі становлення фахової діяльності.

Враховуючи особливості музично-виконавського процесу, обґрунтованим вбачається розгляд формування виконавської культури скрипаля, спираючись на тривимірну модель виконавської персоналізованої особистості скрипаля як базисної структури даного феномену, яка охоплює відповідні виміри.

Вимір персонально-домінантних диспозицій особистості скрипаля, який охоплює соціально-індивідуально-психологічні особливості виконавця – визначення міри та якості музичного обдарування на ґрунті аналізу своєрідності темпераменту, особливостей перебігу та вияву специфіки всієї сукупності психічних пізнавальних процесів та емоційних властивостей. Даний вимір репрезентує також особливості соціоструктури особистості

– ментальність (естетико-світоглядницькі позиції, сформованість «Я-концепції»), характер (інтроверсивний, екстраверсивний), міру спрямованості, ступінь комунікативності (спілкування). Атрибутами даного виміру є: психофізіологічні якості – темперамент, музичний слух, сенсорно-моторні зв'язки (стан м'язової системи скрипаля), тип мислення, міра та якість емоційного переживання, інтелектуально-емоційний взаємозв'язок; ментальні особливості – наявність духовної спрямованості, визначеність ідеалів, сформованість «Я-концепції».

Креативно-діяльнісний вимір, який розмежовується на: внутрішньодіяльнісний, основним механізмом якого виступає музично-виконавська інтеріоризація, що виявляється як музично-виконавська саморефлексія, самооцінка, саморегуляція; зовнішньодіяльнісний, механізмом якого є музично-виконавська екстеріоризація, що репрезентує зв'язок виконавця з соціумом, суб'єктами якого у музично-виконавській діяльності виступають композитор, музичний твір, слухач, сцена, аудиторія, що взаємопов'язуються музично-виконавською комунікацією, особистісно-виконавським спілкуванням. Атрибутами даного виміру виступають типи виконавської персоналізації творчого процесу (інтелектуальний, емоційно-об'єктивний, емоційно-суб'єктивний, гармонійний, віртуозно-темпераментний, віртуозно-раціональний).

Виконавсько-досвідний вимір, що є системою акумуляції, ретрансляції і трансформації виконавських умінь і навичок, якому притаманні: 1) модифікація, трансформація професійної системи художніх і технічних стереотипів скрипаля; 2) спрямування професійних установок скрипаля на досягнення суб'єктивної виконавської творчості; 3) акумуляція та синтез значущих (ціннісних) власних та еталонних зразків технічної та художньої майстерності скрипаля для досягнення вершинних рівнів музично-виконавської культури. Атрибутом даного виміру виступає індивідуальний виконавський стиль скрипаля. Під музично-виконавським стилем розуміємо своєрідну композицію співвідношень ментальних, пізнавальних (інтелектуально-емоційних), соціальних, діяльнісних стереотипів виконавської особистості, на ґрунті якої формується індивідуально-обрана неповторна (унікальна) сукупність комунікативно-виражальних

засобів скрипаля, що має потенційну здатність удосконалюватися (поглиблення стереотипів), трансформуватися (віднайдення нових установок) у процесі інтерпретації музичного твору.

Дана модель зумовлює формування трьох особистісно-фахових систем, за допомогою яких скрипаль формує свій стиль музично-виконавської діяльності, акумулює виконавський досвід, «входить» у художньо-ціннісний зміст музичного твору, впливає на індивідуально-духовні (духовно-естетичні) пріоритети слухачького соціуму, на ґрунті чого формуються акметипи музично-виконавської інтерпретації, які у свою чергу визначають акмерівні виконавської культури скрипаля. Це естетико-ментальна, ціннісно-пріоритетна та технологічно-комунікативна особистісно-фахові системи виконавської діяльності скрипаля.

Естетико-ментальна особистісно-фахова система скрипаля ґрунтується на задіяності в навчально-виконавському процесі механізмів рефлексії, спрямованих на визначення потенціалу естетико-філософських засад виконавської особистості (наявність музично-виконавського світогляду), виявлення та осмислення особливостей компонентної структури виконавської культури скрипаля (наявність виконавсько-фахової спрямованості, співвідношення пізнавально-емоційних процесів, наявність оцінновартісних виконавських умінь, специфічність художньо-технічної експресії), акцентуація перспектив їх розвитку, корекції, трансформації. Ознаки наявності: 1) спрямованість на фахову рефлексію; 2) наявність евристично-творчого мислення у процесі здобуття фахових компетентностей; 3) володіння виконавським самоаналізом і саморегуляцією; 4) прагнення до естетично-значущого музично-виконавського діалогу, полілогу зі слухачем, аудиторією.

Ціннісно-регулятивна особистісно-фахова система скрипаля охоплює: 1) аксіологічну диференціацію та аналіз виконавських цінностей (є вони у студентів чи відсутні); 2) особливості аксіологічного добору виконавських пріоритетів – за художньою змістовністю, за технічною досконалістю, за присутністю оптимальної збалансованості виконавської думки та техніки; 3) спрямованість виконавця на пошук особистісно-ціннісних виконавських ідеалів, еталонних виконань, вибір особистісно-вартісних педагогічних авторитетів, особистісно-значущих

музичних творів скрипкового репертуару; 4) володіння аксіологічно-регулятивними вміннями – самооцінка, співставлення виконавських персональних цінностей із художньо-естетичними, потреба переосмислення, зміни ідеалів, смаків, авторитетів, технічно-ціннісних навичок, умінь.

Художньо-комунікативна особистісно-фахова виконавська система скрипаля передбачає: 1) досягнення оптимального балансу музичного-виконавського сприйняття, уяви, мислення, емоцій та їх адекватно-творчого технічного втілення; 2) сформованість образно-технічної координації; 3) готовність виконавського апарату скрипаля до втілення проекту інтерпретації (володіння виконавським самоосмислення, оцінкою, самоконтролем, саморегуляцією); 4) володіння сценічним артистизмом – сценічне самоволодіння виконавським самоаналізом, самоконтролем, саморегуляцією.

За допомогою особистісно-фахових систем формується *художньо-значуща* виконавська інтерпретація музичного твору, яка пов'язана з виявленням *виконавської новизни* шляхом впливу (взаємодії) виконавського стилю скрипаля на процес роботи над музичним твором, що і складає самобутність і унікальність даної діяльності. Поняття виконавської значущості трактується як неповторне виконавсько-смісловне наповнення змісту музичного твору, що є творчим виконавським синтезом, виконавською персоналізацією, виконавським переосмисленням змісту музичного твору.

У річищі даних міркувань, *особистісно-значущий акметип музично-виконавської інтерпретації* досягається шляхом поглибленої індивідуалізації музично-виконавської діяльності, яка передбачає уведення в даний процес *аксіологічно-рефлексивних чинників виконавської інтеріоризації* – особистісно-сміслового занурення в образний зміст музичного твору – процес естетизації, емоційно-когнітивного переживання та ціннісного привласнення музичного твору, уведення його змісту в систему особистісних смислів виконавця .

Особистісно-значуще трактування виконавцем музичного твору стає художньо-вартісним у межах виконавського мистецтва, у процесі визначення його соціальної значущості, тобто визнання персональної значущості виконання художньо-значимим,

художньо-виконавською цінністю для самого твору, для слухача. Таким чином, ступінь соціалізації (досягнення соціально значимого через особистісно значуще) особистісно-значущого трактування музичного твору визначає його як художньо-значиме явище музично-виконавської культури. Отже, за мірою цінності персонально-особистісного виконавська інтерпретація стає надбанням музичної культури.

Отже, *формування художньо-вартісного акметипу музично-виконавської інтерпретації* стає результатом художньо-ціннісної соціалізації (адаптації) музично-виконавської діяльності на ґрунті задіяності *креативно-регулятивних чинників у механізмах виконавської екстеріоризації*, що в інтерпретаційній діяльності виявляються як процеси духовної та діяльнісної об'єктивації (трансформація, розширення індивідуально-виконавського стилю).

Таким чином, особливостями мистецько-персоналізованого підходу до формування виконавської культури скрипаля стають:

1) спрямованість на формування виконавської персоналізованої особистості скрипаля, якій притаманний свій індивідуалізований виконавський стиль;

2) наявність особистісно-фахових систем: естетико-ментальної, ціннісно-регулятивної, художньо-комунікативної;

3) сформованість акметипів інтерпретації музичного твору: особистісно-значущого та художньо-вартісного.

Отже, інтеграція духовної, соціальної і технологічної складових виконавської діяльності скрипаля в системі когнітивних, ціннісних і регулятивних координат, тобто в системі фахового самоусвідомлення, творить виконавську культуру майбутнього митця.

Список використаної літератури

1. Берлянчик М.М. Основы учения юного скрипача / Марк Моисеевич Берлянчик. – М. : Издательство Росс. Академии им. Гнесиных, 1993. – 199 с.
2. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва / Галина Микитівна Падалка. – К. : Освіта України, 2008. – 272 с.
3. Рудницька О.П. Психолого-педагогічні проблеми загальної та мистецької освіти / О.П. Рудницька // Мистецька освіта у розвитку особистості : [монографія] / за ред. Н.Г. Ничкало. – Чернівці : Зелена Буковина, 2006. – С. 36-55.

Оксана Андрейко

ЭСТЕТИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ КОНТЕКСТ ФОРМИРОВАНИЯ ИСПОЛНИТЕЛЬСКОЙ КУЛЬТУРЫ СКРИПАЧА

В статье освещаются эстетико-педагогические проблемы формирования исполнительской культуры студента-скрипача. Обосновывается инновационный подход к феномену музыкальной исполнительской культуры – художественно-персонализированный, разработанный на основе педагогического обеспечения интеграции индивидуально-духовной, социальной и художественно-технологической составляющих учебного процесса. Раскрывается трехмерная модель исполнительской персонализированной личности скрипача, которая включает измерение персонально-доминантных диспозиций личности скрипача, креативно-деятельностное и исполнительско-опытное измерения. Автор предлагает три личностно-профессиональные системы, формирующие акмеуровни исполнительской культуры скрипача: эстетико-ментальный, ценностно-приоритетный и технолого-коммуникативный.

Ключевые слова: индивидуальный исполнительский стиль скрипача, художественно-персонализированный подход, личностно-профессиональные системы.

Oksana Andreyko

AESTHETICS AND PEDAGOGICAL CONTEXT OF THE VIOLINIST'S PERFORMANCE CULTURE

The aesthetic and pedagogical problems of the violinist's performance culture formation are analyzed. The trends of violinist's performing activities formation in traditional methods are observed. The concept of culture in the philosophical, psychological and pedagogical and art contexts is considered.

The musical performance culture as a form of artistic culture is studied. Accordingly, the innovative approach to the phenomenon of musical performance culture - artistic and personalized, which is developed on the basis of pedagogical support of the integration of individual and spiritual, social, artistic and technological components of the educational process, is substantiated. The purpose of the use of the mentioned approach as engaging students in professional and personal self-development is determined; the very high level in the field of performance art is the achievement of highly original interpretation of music. The ways of artistic and personalized approach realization in the process of the student-violinists' musical culture formation are determined. The three-dimensional model of the violinist's performance personalized personality, which covers the following dimensions: the dimension of personally dominant dispositions of the violinist's personality, creative and activity dimension, performance and experiential dimension is grounded. According to the developed model, three personal and professional systems, which form acme levels of the violinist's performance culture: aesthetic and mental, value priority and technologically communicative systems are defined. The highest level of student-violinist's musical culture is the formation of artistically valued acme type of music and performance interpretation. Peculiarities of artistic and personalized approach to the formation of

student-violinist's performance culture are considered. These are focus on the formation of violinist's performance personalized personality, availability of personal and professional systems (mental and aesthetic, value and regulative, artistic and communicative) of acme types formation of musical work interpretation (personal and meaningful and artistically valued).

Keywords: *violinist's individual performance style, artistic and personalized approach, personal and professional systems.*

Одержано 14.05.2012 р.
